

MONIKA BARWIK

KRAJOWY WYKAZ ZABYTEKÓW

skradzionych lub wywiezionych
za granicę niezgodnie z prawem

Stałą rubrykę *Cenne, bezcenne, utracone* stanowi *Katalog strat*, który powstaje na podstawie informacji zgromadzonych w *Krajowym wykazie zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* – specjalistycznej bazie danych dotyczącej przede wszystkim skradzionych i poszukiwanych zabytków oraz dzieł sztuki, prowadzonej przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Krajowy wykaz jest narzędziem służącym Policji, Służbie Celnej i Straży Granicznej do prowadzenia poszukiwań i identyfikacji utraconych dóbr kultury. Jako baza udostępniona w Internecie daje również innym zainteresowanym możliwość sprawdzenia, czy dany przedmiot nie jest poszukiwany. To niezwykle ważne dla wszystkich uczestników rynku antykwarycznego.

Skradzione w 1993 r. z Muzeum Zofii Kossak-Szatkowskiej w Górkach Wielkich wachlarze malowane przez Wojciecha Kossaka, rozpoznane i zabezpieczone w warszawskim domu aukcyjnym w 2006 r.

Monstrancja z kościoła w Wysokiej k. Olesna skradziona w 1994 r., została przestana w paczce do Ośrodka Ochrony Zbiorów Publicznych w 2009 r. z podanym numerem Krajowego wykazu – RH-142; obecnie w Muzeum Diecezjalnym w Opolu.

Prace nad tworzeniem katalogu gromadzącego dane o utraconych dobrach kultury rozpoczęto w końcu lat osiemdziesiątych XX w. w Ośrodku Informacyjno-Koordinacyjnym Ochrony Obiektów Muzealnych, przekształconym w 1992 r. w Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych, a w 2011 r. – w Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

Początkowo zbierano dane o zabytkach utraconych z muzeów. Kwerenda objęła wszystkie polskie muzea i uwzględniła straty powstałe w wyniku kradzieży i zaginięć po 1970 r. Informacje gromadzone były w formie kart ewidencyjnych. Za wzór posłużyły karty ewidencyjne Państwowej Służby Ochrony Zabytków (tzw. białe karty zabytków ruchomych) oraz karty muzealne. W 1992 r. powstała pierwsza elektroniczna wersja *Katalogu skradzionych i zaginionych dóbr kultury*, w której zastosowano podział danych na dwadzieścia grup tematycznych. Wtedy też zakres katalogu został poszerzony o straty, jakie ponosiły w kolejnych latach obiekty sakralne, prywatni kolekcjonerzy, biblioteki i inne instytucje.

Aby upowszechnić informacje o poszukiwanych dobrach kultury, w 1988 r. po raz pierwszy został wydany *Katalog skradzionych i zaginionych dóbr kultury*. W latach 1993–1995 informacje o utraconych dobrach kultury publikowane były w dziale *Dobra utracone* miesięcznika *Spotkania z zabytkami*. Podobna rubryka znalazła się również w periodyku *Art & Business*. W latach 2000–2010 wybór obiektów z *Katalogu strat* zamieszczany był również na łamach *Gazety Antykwarycznej*, a później w *Sztuce.pl*

Od 1997 r. ukazuje się *Cenne, bezcenne, utracone*, gdzie obszerną rubrykę zajmuje tworzony na bieżąco *Katalog strat*. *CBU* to obecnie jedyne pismo w wersji papierowej publikujące – na podstawie *Krajowego wykazu* – informacje o poszukiwanych obiektach.

Inną formą upowszechniania informacji o poszukiwanych zabytkach i dziełach sztuki było rozprowadzanie wersji dystrybucyjnej na płytach CD. Chcąc dotrzeć do jak najszerszego kręgu odbiorców, zaczęto rozważać możliwość umieszczenia w Internecie informacji z bazy katalogu. Przez jakiś czas funkcjonowała na stronach www.icons.pl

galeria prezentująca poszukiwane dzieła malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego. Jednak uruchomienie aktywnej bazy katalogu strat stało się możliwe dopiero dzięki nowej ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązującej od jesieni 2003 r. (Dz.U. z 17 września 2003 r.). Zgodnie z art. 23 tej ustawy, Generalny Konserwator Zabytków prowadzi, w formie zbioru kart informacyjnych, *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*.

Na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków (na podstawie art. 96 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), decyzją Ministra Kultury, z dniem 1 września 2004 r. prowadzenie tego wykazu powierzono Ośrodkowi Ochrony Zbiorów Publicznych. Zaistniała w związku z tym konieczność modernizacji dotychczasowej bazy – *Katalogu skradzionych i zaginionych dóbr kultury*. Wówczas poszerzono zasoby istniejącego zbioru o informacje dotyczące zabytków zabezpieczanych przez Służbę Celną i Straż Graniczną. Jednak najważniejszą zmianą związaną z prowadzeniem *Krajowego wykazu* było wykonanie zupełnie nowego oprogramowania katalogu. Dzięki temu baza stała się ogólnie dostępna dla wszystkich posiadaczy Internetu.

Tworząc nowe oprogramowanie, przyjęto zasadę kilku poziomów dostępu do bazy danych. Na każdym poziomie występuje inny zakres możliwych do uzyskania informacji. Najszerszy zakres ma Policja, a także w stosunku do nielegalnie wywożonych zabytków – Służby Celne i Straż Graniczna. Rozszerzony dostęp do informacji zamieszczonych w *Krajowym wykazie zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* przystuguje służbie ochrony zabytków (wojewódzkim urządzeniom ochrony zabytków i ich delegaturom). Natomiast dostęp do podstawowych danych dotyczących skradzionych i poszukiwanych zabytków, po zalogowaniu do systemu na stronie www.skradzionezabytki.pl, może uzyskać każdy zainteresowany.

Straty zabytków zgłaszane są do *Krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* przez Policję, Służbę Celną, Straż Graniczną, wojewódzkie urzędy ochrony zabytków i ich delegatury, muzea, a także przez osoby prywatne i instytucje będące właścicielami lub zarządcami zabytków.

Portret Józefa Chelmońskiego autorstwa Kazimierza Alchimowicza, skradziony w 1991 r. na szkodę Muzeum Sztuki w Łodzi, odnaleziony w 2013 r. – ten obraz jest w katalogu odzyskanych/odnalezionych

Obraz Frederica C. Mayera skradziony w 1993 r. z Muzeum Okręgowego w Koszalinie, zidentyfikowany w grudniu 2010 r. w warszawskim domu aukcyjnym; powrócił do muzeum w sierpniu 2011 r.

Warunkiem rejestracji jest wcześniejsze zgłoszenie przestępstwa organom ścigania i dostarczenie kopii tego zgłoszenia oraz danych umożliwiających identyfikację utraconych zabytków (zdjęcia, podstawowe wymiary, opis). Jednak nie wszystkie zgłaszane do *Krajowego wykazu straty* są właściwie udokumentowane. Słaba dokumentacja opisowa i fotograficzna utraconych przedmiotów często stanowi poważny problem przy wprowadzaniu kart obiektów w *Krajowym wykazie*. To, czym dysponują właściciele zabytków, jest w wielu przypadkach niewystarczające. Problem dotyczy przede wszystkim osób prywatnych, od których jako dokumentację fotograficzną otrzymujemy często zdjęcia rodzinne, na których poszukiwane zabytki stanowią tylko niewielkie fragmenty fotografii. Powiększenia robione z takich zdjęć, często nieostre i nieczytelne, z konieczności stają się jedynym ikonograficznym śladem po utraconym przedmiocie. Bywały też zgłoszenia uzupełniane bardziej lub mniej udanymi rysunkami bazującymi na tym, co z wyglądu dzieła sztuki zapamiętał okradziony właściciel lub takie, w których wymiary np. obrazu określano na podstawie śladów, jakie pozostały po nim na ścianie. Niekompletną dokumentację otrzymujemy również z obiektów sakralnych. Dzieje się tak w szczególności w sytuacji, kiedy skradzione zostały niewielkie detale dekoracji rzeźbiarskiej ołtarzy czy ambon, a fotografie obejmują całe, nierzadko bardzo duże zabytki.

Dobra dokumentacja fotograficzna i opisowa, umożliwiająca precyzyjną i jednoznaczną identyfikację skradzionych zabytków, przekazywana jest najczęściej przez służby ochrony zabytków – wtedy, gdy zabytek miał założoną kartę ewidencyjną lub gdy kradzież wydarzyła się w muzeum.

By poprawić tę sytuację, powstał program *Bezpieczne zbiory, bezpieczne kolekcje*, który proponuje ujednolicony sposób opisu dzieła sztuki czy wytworu kultury materialnej o wartości estetycznej, historycznej, materialnej.

Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem zawiera obecnie ponad 10 000 kart. Wśród utraconych zabytków dominuje malarstwo – 3367 pozycji i rzeźba – 1562.

Chrystus nauczający, XVII w. – skradziony w lutym 1999 r. z kościoła w woj. Dolnośląskim; odzyskany w 2004 r. i ponownie skradziony w 2005 r. – ponownie odzyskany w 2008 r.

Dzięki informacjom zgromadzonym w *Krajowym wykazie* zidentyfikowano i odzyskano wiele skradzionych zabytków. Co ciekawe, obiekty odnajdują się nawet po kilkunastu latach. Jako przykład mogą tu służyć malowane przez Wojciecha Kossaka wachlarze skradzione w 1993 r. z Muzeum Zofii Kossak-Szatkowskiej w Górkach Wielkich – rozpoznane i zabezpieczone w warszawskim domu aukcyjnym w 2006 r., czy rozpoznana w wykazie monstrancja skradziona w 1994 r. z kościoła k. Olesna, którą przestano w paczce do Ośrodka Ochrony Zbiorów Publicznych w 2009 r. z podanym właściwym

numerem, pod którym figurowała w bazie. Wreszcie odnaleziony w 2013 r. portret Józefa Chełmońskiego, namalowany przez Kazimierza Alchimowicza, skradziony w 1991 r. na szkodę Muzeum Sztuki w Łodzi.

Karta odzyskanego przedmiotu jest blokowana przez administratorów systemu po otrzymaniu pisemnego zawiadomienia z Policji lub z wojewódzkich urzędów konserwatorskich o jego odnalezieniu. Pozostaje w systemie, ale staje się niewidoczna dla użytkowników na niższych poziomach dostępu. Od czasu udostępnienia wykazu w Internecie z powszechnego dostępu wyłączono blisko 400 kart. *Katalog odzyskanych zabytków* jest co roku publikowany w wydaniu specjalnym *Cenne, bezcenne, utracone*.

Na podstawie danych zawartych w katalogu można nie tylko ustalić, jakie zabytki zostały utracone i są poszukiwane. Można również wskazać strukturę zagrożonych obiektów i uszkodzonych właścicieli, a co za tym idzie – koncentrować działania prewencyjne na najbardziej zagrożonych miejscach. Należą do nich przede wszystkim prywatni kolekcjonerzy i zbieracze oraz obiekty sakralne wszystkich związków wyznaniowych.

Po blisko 8 latach funkcjonowania w Internecie *Krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* można stwierdzić, że pomimo pewnych braków wynikających często z niepełnej dokumentacji dostarczanej przy zgłaszaniu kradzieży, praktyka potwierdziła jego przydatność przy poszukiwaniu i odzyskiwaniu dóbr kultury. Aby dostępna w Internecie baza stała się jeszcze bardziej funkcjonalna i przyjazna dla użytkowników, w najbliższym czasie planowana jest jej modernizacja.

Fot. archiwum NIMÓZ

<http://www.skradzionezabytki.pl>

THE NATIONAL REGISTER OF HISTORIC OBJECTS THAT WERE STOLEN OR ILLEGALLY TAKEN ABROAD

The so-called "National Register of Historic Objects that Were Stolen or Illegally Taken Abroad" is a specialised database compiling primarily stolen historic objects and artworks. The information that has been amassed there is indispensable for searching and identifying

lost cultural property. The database is a tool for the Police, Customs, and Border Guards. The possibility to find out if a given object on offer for sale is not being searched for is very important for antiquarians, auction houses, and people interested in the antiquities market, as it enables them to avoid dealing in stolen objects. The first computer version of the catalogue collecting information about stolen or lost cultural property was set up in 1992 and comprised information on the losses incurred over the years by sacred buildings, libraries, private collectors and other institutions. When the Protection and Custody of Historic Monuments Act came into force in 2003, it was followed by the modernisation of the hitherto existing database catalogue of stolen and lost cultural property. In accordance with the law, it was transformed into the National Register of Historic Objects that Were Stolen or Illegally Taken Abroad. Now it is accessible free of charge on the <https://www.skradzionezabytki.pl> website.